

GARİB-NÂME'DE ALPLIK GELENEĞİYLE İLGİLİ BİLGİLER

Doç. Dr. MİNE MENGİ

Âşık Paşa'nın 1330 (H. 730) tarihinde yazdığı Garib-nâme adlı ünlü mesnevisi, 14. yüzyıl Türk edebiyatının önemli eserleri arasında yer alır. Garib-nâme'de öncelikle tasavvufu öğretme amacı güdülmüş olmakla birlikte, eserin önemi bir ölçüde de, yazıldığı dönemin Anadolu'sunda geçerli olan değerler sistemine ışık tutmasından ileri gelmektedir. Türk toplumunun çağlar boyu gerekli ve örnek saydığı için yapmaya ve uymaya alışageldiği tutum ve davranışların, yani Türk töresini oluşturan gelenek ve göreneklerin bir bölümü eserde başarıyla verilmiştir. Biz bu çalışmamızda, Âşık Paşa'nın Garib-nâme'de alplik geleneğiyle ilgili olarak verdiği bilgileri ortaya koyup, elden geldikince değerlendireceğiz. Ancak, asıl konumuza geçmeden önce, Müslümanlık öncesi Türk edebiyatının örnek insanı olan alp tipini, belirgin yanlarıyla kısaca tanıtmaya, onun nasıl bir sosyal ortamın ve kültür düzeyinin insanı olduğunu anlatmaya çalışalım.

Müslümanlık öncesi Türk toplumunda, kahramanlık ve cengâverlik geleneğinin ayrı bir yeri ve değeri vardır. Bu dönemin alp kişisi, hayvancılık ve avcılıkla geçinen bir toplumun insanıdır. Hayatında sürünün, avın, avcılığın ve akının önemi büyüktür. Akıncılık onun için yüksek bir değer ifade eder. Malına, sürüsüne ve yurduna göz diken düşmana karşı koymak, hayvanları yenmek zorunda olan bu insan için, beden gücü, hayvanlar ve düşmanlar üzerinde kuracağı üstünlük, en yüce değerdir. Destanlar döneminin alp kişisi, bize elde bulunan edebi eserler tarafından, içerisinde bulunduğu koşullar gereği içten çok dışa dönük, aktif bir tip olarak tanıtılır. Müslümanlık öncesi dönemden başlayarak, kahraman, yiğit, zorlu, cesur, güç, zor anlamlarında kullanılagelen alp kelimesi de edebiyatımızda şahıs adı olarak geçtiği gibi, bir sıfat ya da bir unvan ve kabile teşkilatı içindeki bir asker zümresine verilen asalet adı olarak da geçer¹.

Cihad ve gaza kavramlarını bünyesinde bulunduran Müslümanlığın, Türkler arasında yerleşmesinden sonra da yiğitlik ve cengâverlik geleneği yüzyıllar boyu canlı bir biçimde sürdürülmüştür. Başta halk edebiyatı

¹ M. Fuad Köprülü, *Alp Mad.* İslam Ans. C I, s. 379. vd
A. Caferoğlu, *Uygur Sözlüğü*, İst. 1934.

ürünlerinde olmak üzere, edebi eserlerimizin pek çoğunda, hikâye ve destanlarda, atasözlerinde toplumsal ahlak ilkelerini yansıtan eserlerin hemen hepsinde bunu görebiliyoruz. Türk toplumlarında, kahramanlığa sürekli olarak değer verilmesi sadece bir rastlantı değildir. Gerek hayvancılığa ve avcılığa dayalı dönemde, gerekse Müslümanlığın kabulünden sonraki dönemde Türkler hemen her zaman büyük imparatorluklara komşu olmuş ve alp olmadıkları takdirde kolaylıkla yok edilebilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Kısacası, alplık geleneği, Türk toplumlarının hayat şartlarının bir gereğidir.

14. yüzyıl Anadolu'sunun alp kişisini Âşık Paşa bize Garib-nâme'nin dokuzuncu ana bölümünde tanıtır². Garib-nâme'nin "Dâstân-ı Nühüm ez Bâb-ı Nühüm" başlığını taşıyan bu bölümünde alplık, önce "zahir alplığı" ya da "dünya alplığı" sonra da "din alplığı" olmak üzere iki ayrı bölümde incelenmiştir. Âşık Paşa'nın "zahir alplığı" ya da "dünya alplığı" diye adlandırdığı, döneminin kahraman tipinde dokuz nitelik bulunmalıdır. Nitelik sayısının, ana bölüm başlığı sayısı ile aynı olması bir rastlantı değil, Garib-nâme'nin kendine özgü geometrik düzeninden dolayıdır. Eserde ana başlık sayılarıyla, o başlık altında işlenen konu arasında sayısal bir uyum olması, Garib-nâme'nin ilginç bir özelliğini oluşturur.

Kanı ol kim ister alplık adını
Almak ister düşmeninden dâdını

Düşmenin kahr eyleyüp basmak diler
Başını at yanına asmak diler

Gelsün işitsün kim alplık neyimiş
Alplaruñ sermâyesi niceyimiş

Eydeyim bir bir saña ahvâlimi
Kim bilesin alp erenler hâlini

diyerek, alp adını kazanabilmek için kahramanlık göstermek gerektiğini söyleyen Âşık Paşa, söze girdikten sonra alpa ya da alp erene gerekli dokuz niteliği ve gereci, kendi deyiimiyle dokuz âleti şöyle sıralar: Sağlam yürek,

² Garib-nâme'den konuyla ilgili olarak verilen örnekler, Türk Dil Kurumu Ktp.nda bulunan B/11 numaralı yazmanın "Dâstân-ı Nühüm ez-Bâb-ı Nühüm" başlıklı bölümüyle DTCF Ktp. ndaki B/13 numaralı yazmanın aynı bölümü karşılaştırılarak meydana getirilmiş nüsha farkları dipnot olarak verilmiştir.

güçlü kol, gayret, iyi at, özel bir giyecek, okla yay, keskin kılıç, süngü ve uygun bir arkadaş.

Âşık Paşa'ya göre alp, herşeyden önce cesur, korkusuz kişi olmalıdır. Alplık, düşmandan korkmama, düşmanı korkutarak önünde dize getirme böylece de askerın dayanağı olmakla mümkündür.

Zîra kim alplık geñez nesne degül
Kim öninde düşmen ola cümle kul

Korkmaya hiç nesneden kaypınmaya
Muhkem olup yağı görse sınımaya

Alp eren oldur ki anuñ yüregi
Ola cümle leşkerüñ ol diregi

Yüregi muhkem kişi oldı dilir
Yağıya heybet bırakdı hemçü şîr

Pes yürekdür alplıgıñ ilk âleti
Anuñ ile olur alplık hâleti

Âşık Paşa'ya göre alplığın ikinci niteliği beden gücüyle ilintilidir. Yiğit kişi için beden gücü demek, öncelikle bilek gücü demektir. Âşık Paşa, fiziki gücün varlığını sırasıyla pazuda sağlamlık, bedende sağlamlık, belde sağlamlık diye açıklar.

Hak çü virdi ilk aña muhkem yürek
Pes ikinci bâzuda kuvvet gerek

Bâzusında kuvveti olmaz ise
Alp olmaz tende güci az ise

Alp erende kuvvet olmak yaraşur
Zira çok kuvvetlülerle urışur³

Bâzuda kuvvet gerekdür elde güç
Bağrını muhkem gerekdür bilde güç

³ kuvvetlülerle: DTCTF, kuvvetlü erle

Alp erenler güçlü gerek urmaya
Güçsüz olsa alplığı başarmaya

Çünkü kuvvet oldı cisminde temâm
Bildi anuñ güçlülüğün hâs u 'âm

Beden sağlamlığından sonra alp kişiye üçüncü olarak gayret gereklidir. Alplığa baş koyan kişi, hem kişisel hem de toplumsal onurunu koruma çabasında olmak zorundadır. İnsan, onurunu koruma çabasında, gerektiğinde canından geçebilmelidir. Âşık Paşa'ya göre hamiyetin aslı gayrettir. Yani alplık için, insanın kutsal bildiklerini koruma çabası gereklidir.

Pes bu kez gayret gerek ol kişide⁴
Kim anuñla kendü cânına kıya

Alplara gayretdür ol üçüncü hâl
Gayret olmaz ise alplık muhâl

Hamyet olmaz gayreti yok kişide
Gör nedür kim ol kişi ne iş ide

Alplıguñ bir âleti gayret durur
Hamyetüñ aslı nedür gayret durur

Pes bilün gayret durur yegrek hüner
Alplığı başarmaya gayretsüz er

Kişinün çünkim yüregi güci var
Hem var anda gayret ü nâmûs u 'âr

Daha sonra Garib-nâme'de, alp olabilmek için insanın, iyi bir at sahibi olması gereğine değinilir.

Aña lâyık pes gerek bir at aña
Kim anuñla çapına ol dört yaña

⁴ kişide: DTCTF, kişiye.

Alplığı er neyle eyler at ile
Alp ere key at gerek kim atıla

Nitekim Hamza binerdi 'Aşkar'a
Hem binüt olmuşdı Düldül Haydar'a

Rüstem'ün Rahş adlu atı var idi
Eyle bil kim kendüsiyle yâr idi

Pes gerekdür alp ere bir lâyık at
Alplaruñ adın çıkarur bayık at

Türk destanlarının yaygın ortak motiflerinden olan ata, Âşık Paşa da, yukarıdaki beyitler içinde yer verir. Garib-nâme'de de kahramanın adını kazanmasının atı sayesinde olduğu geleneğinden söz edilmiştir. Atın alplik için gereğini ve önemini vurgulamak isteyen Âşık Paşa, dinî-mitolojik kahramanların adlarından ve atlarından söz eder. Örneğin Hz. Hamza ile atı Aşkar'ı, Hz. Ali ile O'nun kahramanlığından söz edildiğinde sık sık adı geçen atı Düldül'ü ve İranlı kahramanlardan Zaloğlu Rüstem'le Rahş adlı atını zikreder.

Garib-nâme'de alplik için gerekli görülen beşinci âlet, kılıcın kesmediği, okun delmediği özel bir kıyafet yani zırhtır. Böylece Âşık Paşa, alpın savunma silahına geçer.

At dahı oldı bu kez bir ton gerek
Kim anuñla örtile karın yürek

Ger ururlarsa kılıçlar kesmeye
Katı yaydan ok dokınsa geçmeye

Hem görenler heybet ala karşıdan
Aña karşı turmayalar korkudan

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşıldığı gibi, Garibnâme'de anlatılan Türk alplarının kıyafetleri, atlı savaşa elverişli, süvari kıyafetidir.

Âşık Paşa, altıncı sırada, kahramanlık sıfatının kazanılabilmesi için okla yayın gereğine değinir. Zırhını giyen er kişi, biligini yani ok torbasını beline bağlamalı, eline de okla yayını almalıdır.

Pes beşinci âlet alpa ton durur
Aña alplik adını ton kondurur

Tomı oldı biligin alsun bile
Okını vü yayını alsun ele

Yayı iyi gerip, oku uzağa atmak Allah vergisi olan bir hünerdir. Alp kişi düşmanı yenebilmek için bu hünerden de nasibini almalıdır.

Katı yay çekmek uzak atmak ere
Key hünerdür kime kim Tengri vire

Alp kişiye yay yaraşur yağıda
Yay ile ol nice dirnek tağıda

Alplara pes yay key âlet durur
Düşmene karşı okı ol atdurur

Garibnâme'de daha sonra, alplik için kılıcın önemine değinilir.

Yayı oldı ger kılıç olmaz ise
Düşmene ger ol kılıç salmaz ise

Yalınuz yay ok ile alp olmaz
Ok ile ol alplik adın alımaz

Pes kılıcdur âletün yedincisi
Oldur alpuñ altını vü incisi

Kılıç üzre and anuñçün içilür
Kim bu kâfir kamı andan saçılır

Gâziler dini anuñla açdılar
Kâfir oldur kim kılıcdan geçdiler

Kılıç oldı alp elinde sürgi yok
Süñü işin işleyemez kılıç yok

Böylece sıra bir başka savaş âletine süngüye gelir.

Kolda süñü oynadan şol alp eren
Oldurur şol kalbi kalbden ayıran

Alp elinde süñü yavlak yaraşır
Erüñ alrı ilk süñüyle uruşur

Süñüyi er anuñ için oynadur
Adı bilnür süñüyi çün oynadur

Süñü sehzinci âletidür alplarunñ
Pes süñüsü olsa gerek alp erüñ

Âşık Paşa dokuzuncu olarak da, alp kişî için iyi bir arkadaşın ge-
reğinden söz eder.

Cümle âlet oldı bu kez yârı yok
Böyle ardınca yürür dil-dârı yok

Çün kafa-dâr olmasa pes neyleye
Dört yanını kendü nice bekleye

Bilüñ alplık yalnız olmaz ey safâ
Nitekim yalnız degüldi Mustafâ

Hak aña virmişidi feth-i mübin
Anuñ elinde açıldı işbu dîn

Âşık Paşa'nın sonunda zahir alplığı ya da dünya alplığı diye
adlandırdığı ve destanlar döneminin Türk kahraman tipine çok benzeyen
bu alp tipiyle ilgili olarak söylenenler, şöyle bağlanır.

İşbu tokuz nesnedür alp âleti
Bu tokuzsız olmaz alplık hâleti

Kimde varsa bu tokuz nesne temâm
Alp adıyla okur anı hâs u 'âm

İşbu zâhir alplığın eytdüm saña⁵
Şerh takdir eyledüm öñden soñra

⁵ TDK, Zâhir alplığın eytdüm: tokuz nesne zâhir itdüm

Garib-nâme'de daha sonra din alplığı için insanda bulunması gereken dokuz nitelik sıralanır. Bu bölümde de daha önceki gibi bölüm sayısına uygun olarak dokuz niteliğin sıralandığı dikkati çeker. Din alpında bulunması gereken nitelikler sırasıyla velâyet, riyazet, kifayet, aşk, tevekkül, şeriat, ilim, himmet ve doğru arkadaştır. İlk alp tipinden ikincisine geçişte Müslüman Türk ruhunda meydana gelen değişiklik ortaya konmuş, insanın dıştan içe dönüşü Âşık Paşa'nın beyitlerinde başarıyla anlatılmıştır. Âşık Paşa'nına sözünü ettiği bu niteliklerin çoğu, Müslümanlığın kâmil insanında aranan niteliklerdir. Bilindiği gibi, insanın içe dönüşünün kökünde dinî inanç temeli bulunmaktadır. İçe bakış, insanın iç dünyasını zenginleştirmesini amaç edinmiştir. Gönül zenginliği içinse, din terbiyesi gereklidir. Dinî terbiyede de kişi, davranışlarından önce kendi vicdanını sorumlu tutmalı, kendi nefsiyle hesaplaşmalıdır.

Bildûn aplık dünyede niceyimiş
Diñle imdi dîn içinde neyimiş

Dîn içinde şoldur aplık kim kişi
Nefsini basmak ola her dem işi

İnsanın kendi iç hesaplaşmasında aklın yerine de değinen Âşık Paşa, aklın aracılığıyla kişinin nefsi üzerinde üstünlük kurabileceğini, akıl ve nefis arasında sağlanması gereken uyumun Allah'ın emri olduğunu söyler.

Dün ü gündüz çalışa nefsiyile
Tâ ki nefsi düzile 'aklyile

Şöyle ola bunlaruñ birlikleri
Kim Çalap emri ola dirlikleri

Müslümanlıkta revaç görmüş olan, dünyanın kötülüğü, hırs ve isteklerimizin köklerinin dünyaya ait olduğu ve bu nedenle de onları yenmek gerektiği görüşüne, Âşık Paşa da din alpının nasıl olması gerektiğini anlatırken yer verir.

Emr içinden taşra nesne sevmeye
Dünyeyi seddeyleyüben komaya

Nefsün ulu leşkeri nedür hevâ
Bu hevâ şoldur kim ol dünyâ seve

Ol hevâdan toga hırs u kibr ü kin
Anuñ elinde harâb ola bu dîn

Hem hased hem buhl hem fisk u fesâd
Nice dîn ehlin bular kıldı kesâd

Nefsde bunlardan ulu yokdur çeri
Alp oldur kim sıya ol leşkeri

İmdi anı sıмага bir er gerek
Kim ola bu dîn içinde ol direk

Dîn direği diye halk cümle aña
Ol sıya bu leşkeri öñden soña

İmdi gel görelüm alp sermâyesin⁶
Neymiş anuñ nakd u genç ü mâyesin

Alplığı neymiş aña âlet nedür
Dinle imdi kim hikâyet nitedür.

Aña elbetde tokuz nesne gerek
Kim anuñla ola ol dîne direk

Âlet ola ol tokuz nesne aña⁷
Eydeyüm ol âleti bir bir saña

Âşık Paşa'nın din alplığı için önerdiği ilk şart veliliktir.

İlk velî olmak gerekdür ol kişi
Kim anuñla başa ilete her işi

Ger velâyet olmasa anda 'ayân
Dîn yolunda alp degül bellü beyân

Evliyâdur ol kim anda korku yok
Dünyede hem âhiretde kaygu yok

⁶ Görelüm alp sermâyesin: TDK, gör kim bu alplik sermâyesin

⁷ Bu beyit TDK Ktp. nüshasında bulunmamaktadır.

Pes vilâyet ilk aña deymiş gerek
Kim ola yüregi içinde yürek

Bu vilâyet degdise kangı kula
Din içinde ol gerek kim alp ola

Ulu âlet bu velâyetdür ere
Din içinde kime kim Tengri vire

Bildük evvel âletin din alpinuñ
Anuñile añladuk alpın dinuñ

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitlerde veliliğin Allah vergisi olduğunu, ruhunda Tanrının dostluğunu bulan kişi için dünya ve ahiret kaygusuna gerek olmadığını söyler. Veliliğin yanı sıra Garîb-nâme'de din alplığı için riyazetin yani kişinin dünyevî isteklerinden, maddeden kopabilmesinin, hırs ve tamahtan kurtulabilmesinin gereğine değinilir.

İmdi gör neymiş ikinci âletin
Şoldur ol kim üze nefsuñ tâkatın

Ol riyâzetdür erenler dirliği
Din içinde ol belürtdi erliği

Kimde kim yogsa riyâzet er degül
Anuñiçün nefsinı yeñer degül

Çünkü kendi nefsinı ol yeñmeye
Din içinde nice alplık eyleye

Pes riyâzet birle alp oldı kişi
Anuñile başa iletdi her işi

Anuñile sıdı dünyede çeri
Anuñile oldı bu din serveri

Geldük imdi ol üçüncü âlete
Kim anuñla geldi her iş hâlete

Ol kifâyetdür ki başlarda olur
Kim anuñla her bir iş zabta gelür⁸

Ger kifâyet olmayaydı enbiyâ
Halk nice üdeyeydi Tanrı'ya

Şol havâyı bu kifâyet kesmese
Kim yeñeydi nefsi ger ol basmasa

Pes kifâyet mu'teber âlet durur
Nefse hey dir ol bunuñ boynın urur

Bi-kifâyet kimsene yol varmadı
Nefsine basıldı iş başarmadı

İmdi dördünci âlete gelgil bu kez
Ol dahı neydüğünü bilgil bu kez

Bindiler 'aşk atına dîn alpları
Karşusına turmadı biñ yeg çeri

'Aşk ile açıldı âhir işbu dîn
'Aşk elinde fâni oldu kibr ü kîn

Yire göge irdi yitdi 'ışk eri
'İşk ayagında yıkıldı nefis ili

'İşk ulu âlet durur dîn alpına⁹
Bahtlu ol kul kim ol 'ışka bine

Pes bular kim 'ışka bindi inmedi
Sıdı nefsi kendü hergiz sınımadı

Âşık Paşa, ilahî aşkın verdiği coşkun ve sonsuz mutluluğu ruhunda duymuş bir mistik olmamakla birlikte yukarıdaki beyitlerde din alplığı için ilahî aşkın gereğine değinir. Dinde coşku olmaksızın amaca varılamaz.

⁸ TDK 2. mısra: İş bilür hem ol iş başarur şeklinde olup vezin eksiktir.

⁹ âlet durur: DTCF Ktp. Nüs. devlet durur.

Garîb-nâme'de beşinci sırada din alıp için tevekkülün gereğinden söz edilir. İnsan, dünyevi isteklerinden, maddeden kopabildiği, hırs ve tamahtan kurtulabildiği, kaderine rıza gösterip, dünyada payına düşenle yetinebildiği ölçüde faziletli olur.

Geldük ol beşinci âlet neydüğün
Eydeyüm bir bir saña niceydüğün

Şoldur ol kim ol tevekkül tonını
Tonana vü tuta Hakk'a yönini

Ol tevekkül aña yarak berk ola
Kim anuñla cânı gönli berk ola

Geçmeye hergiz aña düşmân okı
Ya'ni dünyâ mekri ü şeytân okı

Kimde kim yoksa tevekkül er degül
Kendi nefsi leşkerin yiñer degül

Enbiyâyiyle nitekîm evliyâ
Kıldılar dirüz tevekkül Tañrı'ya

Bu tevekküldür tomı dîn alpınuñ
Anuñile alıp oldu bu dînüñ

Âşık Paşa daha sonra altıncı olarak dinde şeriat bilgisinin varlığını arar.

Ol dahı bitdi yine bir gör bu kez
Neymiş ol altıncı âlet gör bu kez

Ol şeri'at biligidür ey safâ
Kim kuşanmışdı anı ol Mustafâ

Kankı şahsuñ kim bilinde ola ol
Cümle halk içre açıkdur aña yol¹⁰.

¹⁰ içre: DTCF Ktp. Nüs. içinde

Şeytân anuñ yolını bağlamadı
 'Âlemi tutdı anuñ görklü adı

Bu şerî'at biliginsüz kimsene
 Bellü bil turmadı karşı düşmene

Pes hakikat oldu kim dîn alpleri
 Bu biligle sıdı cümle leşkeri

Garîb-nâme'de şeriatın yanı sıra ilmin varlığı da aranır. Ancak, o dönemde ilimden anlaşılan ve beklenen skolastik bilgi yani din ve şeriat bilgisidir. Âşık Paşa, çağının bilim anlayışı geleneğine uygun olarak, din alıp için din ve şeriat bilgisinin gereğini, insanın nefisini yenerek maddeden kopmasını sağlamaktaki yararı bakımından savunur.

Çun şerî'at biligin alduñ bile
 İmdi bu kez 'ilm kılıcın al ele

Bu 'ilimdür âletüñ yedincisi
 Anuñile basılır şeytân süsi

Kimde kim 'ilm oldu nakşı yeñdi ol¹¹.
 Kendü divin yeñdi başın kesdi ol

'İlm elinde cümle bu fisk u fesâd
 Zerre kadri olmadı oldu kesâd

Enbiyâ vü evliyâ bu 'ilm ile
 Açdılar dîn yolını kıldan kıla

Her kim aldı bu 'ilim kılıcın ele
 Sürdi kendü hükmini ilden ile

Âşık Paşa daha sonra din yolunda himmetin, amaca ulaşmakta gösterilecek çabanın, verilecek emeğin gereğine değinir.

Çun 'ilim kılıcın bular aldı ele
 İmdi himmet süñüsün tartsun kola

¹¹ ilm oldu nakşı yeñdi: DTCF nüs. oldu nefisin basdı

Âletün sekzincisi himmet durur
Kim irakdan düşmene irür urur¹².

Sünüsü himmet durur yol alpınuñ
Ol sıdı boynın bu şeytân kalbinüñ¹³.

Himmeti yok kişi Hakk'a irmedi
Ol gelüp şeytân çerisin kırmadı

Pes bu himmet er elinde sünüdür
Er iseñ dîn düşmenin anuñla ur

Düşmeni urmaga key âletdür ol
Anuñile açılır bu togrı yol

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi, Tanrı'ya ulaşabilmek için himmetin gereğini vurgular. Din yolunda, insanın benliğiyle yapacağı savaşı kazanması, büyük ölçüde, göstereceği kişisel çabayla mümkündür.

Son olarak, din alpi için bir dostun gerekliliğinden söz edilir.

Cümle oldı kaldı hem ol togrı yâr
Kim kıla ol yâr içün cânın nisâr

Ulu âlet togrı yârdur dünyede
Yâr ile açıldı bu dîn ey dede

Yalñızın hiç kimsene yol varmadı
Olmayınca yâr işi başarmadı

Her nebî kim geldi mülke tutdı yâr
Her biri bir yârikıldı ihtiyâr

Yârile vardı yolu togrı varan
Yârı elden komadı gıdtü eren

Pes bilüñ kim ulu devletdür bu yâr
Dünyede yârile dîn tutdı karar¹⁴.

¹² irür urur: TDK nüs. irür hem urur

¹³ boynın bu: TDK boynını

¹⁴ devletdür: TDK âletdür, yârile dîn TDK dîn yârile.

Yârile hatm oldı ol tokzuncısı
Kim anuñla düşdi ol düşmân süsi

Âşık Paşa, Gârîb-nâme'de kahramanlık konusunu işlediği dokuzuncu bölümün sonlarına doğru,

Uş temân itdüm bu alplık şerhini
Bir bir eytdüm dünyeyi vü hem dini

Ol tokuz bu tokuza geldi temâm
Şerhi birle bildi cümle hâs u 'âm

İmdi gelsün her ki 'aklı varise
Kendü 'aklı kendüzine yârise

Añlasun kim bu hünelerden biri
Kimde varsa dünyede oldur diri

Yâ kişi dünyâ içinde er gerek
Yâ din içre hâkim-i server gerek

diyerek dünya alplığı ile din alplığını birleştirmeksizin insanda ya birinin ya da ötekinin bulunması gerektiğini söyler. Bununla birlikte eserin sözü edilen bölümünde, dönemin değerler sisteminde ortaya çıkan değişiklik açıkça görülmektedir. Âşık Paşa, çizdiği ilk alp tipinden ikincisine geçerken, o dönemin Müslüman Türk ruhunda meydana gelen değişikliği ortaya koyarak, insanın değer ölçüleri açısından, dıştan içe dönüşünü başarıyla anlatmıştır. Garîb-nâme'nin kahramanlıkla ilgili bu bölümü, insanın, fizik gücün üstünlüğü görüşünden ruh gücünün üstünlüğü görüşüne geçişini, kişisel iradenin yerini ilahi iradeye bırakışını vurgular. Âşık Paşa, eski kültür tabakası üzerine zamanının islami kültür tabakasını ustaca yerleştirmiştir.

Ana bölüm içinde çizilen iki ayrı alp tipinde de alplık, yüksek bir değer olarak verilir. Eserde gerek beden gerekse ruh alplığı insanın kendi kenidini ispatlaması için gerekli görülür. Çünkü toplumda, ancak gösterilen kahramanlıklar sonucu insana yer ve değer verilir. Âşık Paşa, alp tipinin çizilişinde Müslümanlığın “insan-ı kâmil” kavramından etkilenmiştir. Bilindiği gibi İslamiyetin kâmil insanı her türlü faziletin yanısıra şecaati yani kahramanlığı da varlığında bulundurmalıdır.

Sonuç olarak, Garib-nâme'nin alplıkla ilgili dokuzuncu bölümünde, beden ve ruhtan ibaret olan insan yapısının, bedenle ve ruhla ilgili iki ayrı görünümüne dönemin toplumsal değerleri açısından bakılmıştır diyebiliriz.